

נצח שבחסד

מידת החסד טבועה בחותם הנצח.

"ועושה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי" — והטעם אין קץ והוא לעולם ועד וזה הדבר מתפרש לשני ענינים האחד שהשם יעשה חסד לאוהביו שתעמודנה נשמותם לעולם לאלף אלפי דורות, והשני כי ה' יעשה טוב לבניהם להם כמותם עד אין קץ, וככה אמר דוד "והחסד ה' מעולם ועד עולם על יריאיו וצדקתו לבני בנים". והנה אין ספק כי חסד השם הוא לנצח על יריאיו. ובעבור שהזכיר לבני בנים על דרך יצדקתו עומדת לעד' הוצרך לפרש אם היו הבנים טובים על כן אמר אחר כך לשומרי בריתו וכו'. ומילת לאוהבי — הם החסידים, ושומרי מצותי — הם הצדיקים" (אבן עזרא שמות כ, ו).

וכשם ששכרם של עושי חסד הוא לנצח, כך גם עונשם של הפוגמים במידה זו ונמצאו פגומים בה :

"לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה' עד עולם, על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים... לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיר לעולם". (דברים כג ג—ז).

אין אומה צרת עין יכולה להתדבק באומה אשר אחת מתכונות היסוד שלה היא גמילות חסדים :

"אמר דוד ג' סימנין יש באומה זו רחמנים ביישנים גומלי חסדים וכו' כל מי שיש בו ג' סימנין הללו ראוי להדבק באומה זו וכל מי שאין בו שלשה סימנין הללו אין ראוי להדבק באומה זו" (יבמות עט).

ואף שעם ישראל גומלי חסדים נצטוו בעשיית הישר והטוב :

"ועשית הישר והטוב" (דברים טו).

"הישר והטוב" — זו פשרה ולפנים משורת הדין" (בבא מציעא לה.).

וטוב זה מעומק מידת החסד נובע :

"כי גמילות חסד מצד הטוב שבאדם" (מהר"ל "נתיבות עולם").

למרות כל זאת נאסרו ישראל בעשיית הטוב לעולם כלפי אומה צרת עיין אשר לא ידעה עשות טוב.

נסקר בזה כמה דמויות מהתנ"ך ונראה כיצד נושקים החסד והנצח הרדי.

צדקתו של איוב

נסיונות קשים ומרים נסחו הקב"ה לאיוב. נסחו בממונו, במשפחתו ובגופו, רק בנפשו לא נגע.

וכל כך למה? העמד איוב בסופו של דבר על סוד היסורין? דומה כי בנסיונו להבין את פרשת איוב לכל עומקה צריכים אנו לעיין היטב במשפט מפתח אשר חוזר ונשנה בפרק הראשון של הספר:

"והיה האיש ההוא תם וישר וירא א-לקים וסר מרע" (איוב פרק א).

ירא אלקים היה איוב — ולא אהבו.

סר מרע — ולא עושה טוב.

צדיק היה איוב ולא חסיד הלכך לכלל עשיית טוב לא הגיע:

"כי מידת זכור רמזו במצות עשה והוא היוצא ממידת אהבה והוא למדת הרחמים כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו. ומידת שמור במצות לא תעשה והוא למדת הדין ויוצא ממידת היראה כי הנשמר מעשות דבר רע בעיני אדוניו ירא אותו. ולכן מצות עשה גדולה ממצות לא תעשה כמו שאהבה גדולה מהיראה כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון אדוניו גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו" (רמב"ן שמות כ, ח).

העושה מיראה צדיק הוא והעושה מאהבה — חסיד.

"לאוהבי ולשומרי מצוותי" — 'אוהבי' — אלו החסידים, 'שומרי מצוותי' — אלו הצדיקים (אבע"ז שמו"ז כ, ו).

קיום רצון האדון בגוף ובממון — ממידת החסד הוא נובע:

"תנו רבנן בג' דברים גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה צדקה בממונו גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו" (סוכה מט:).

ודברים דומים לדברי הרמב"ן כתב אחד מהאחרונים:

"אהבה להש"י נותנת תקיפות בלב להיות קום ועשה, כי ה' עמו בכל אשר הוא עושה, והיראה בהיפך מזה, בכל דבר הוא מתיירא אולי לא יישור בעיני הש"י והוא לעולם שב ואל תעשה ובפסילתן הוא להיפך מפסולת האהבה בא השתקעות בתאוות גופניות המפילות עצלה ועייפות בגוף ומפסולת היראה בא רציחה וכעס הנותן תקיפות בלב לעשות מעשים אשר לא יעשו" (רסיסי לילה עמ' 106 לר' צדוק הכהן).

אילו היה איוב חסיד ואוהב את בוראו היה מקבל יסוריו באהבה ובשמחה:

"הועלרני ואנים עולרני שומעני חרפתי ואנים משונתי ונשינתי מנחתי

אך איוב לא רק שלא שמח ביסוריו כדרך האוהבים אלא בא על ידיהם לכלל כעס, שהוא מפסולת היראה:

היסורים באו על איוב כדי להפכו לאוהב, להביאו מדרגת צדיק לדרגת חסיד:

"כי יש והאדם נתבע לתקן על ידי יסוריו מה שפגם ביצירה בשעה שהקדב"ה נטה אליו כנהר שלום (הגרי"ד סולובייציק "קול דולי דופק").

הצדיק יש בו מעט מצד החמירות ויש צרך לזככו ולהביאו לחסידות:

"ופירוש יסורין של אהבה, כי כאשר האדם הוא צדיק וראוי אל מעלה עליונה, והאדם מצד הגוף יש בו צד מה שאינו ראוי אל אותה מעלה, מצד החסרון שהוא דבק בחומר, הקדב"ה מביא עליו יסורין כדי למרק הנפש שהיא דבקה בחומר ולסלק חומר שלו ממנו כדי להביא אותו אל המעלה העליונה, שאין האדם זוכה לזה, שהגוף יש בו פחיתות והיסורים ממרקים הנפש ומסלקי הנפש מן הפחיתות החמרי עד שהיא טהורה, ולפיכך נקראו יסורין של אהבה, כי מצד שהש"י אוהב אותו ורוצה לקרב את האדם להיות דבק בו יתברך". (מהר"ל מפרג נתיבות עולם).

איוב לא עמד על סודם של יסורי האהבה עד אשר השיבו ה' מן הסערה:

"אמר לו הקב"ה איוב! אמנם לעולם לא תבין את סוד "המדוע"? סיבת היסורים ותכליתם, אבל דבר אחד מחובתך לדעת את יסוד תיקון היסורים אם תוכל להתרומם, על ידי היסורים לדרגה שעד עכשיו לא הגעת אליה. תדע שנועדו המה כאמצעי לתיקון הנפש והרוח. איוב! כששפעו עליך חסדי, בבחינת 'הנני נוטה אליה כנהר שלום' והיית מאנשי השם ובעלי-השפעה — יהי האיש ההוא גדול מכל בני קדם' — לא מלאת את התפקיד שחסי הטילו עליך, איש תם וישר היית, ירא-א-לקים וסר מרע, לא השתמשת בכחך ועשרך לרע, נתת הרבה לצדקה — "צדק לבשתי וילבישני כמעיל וצנוף משפטי", לא נמנעת מלהמציא עזר וסעד לרבים ועמדת להם בעת צרה ומצוקה — כי אמלט עני משווע ויתום ולא עוזר לו? אולם חסרה לך מידת החסד הגדולה בשני מובנים:

א. מעולם לא נשאת בעול הצבור ולא השתתפת בצרתו ויגונו.

ב. לא הרגשת את יסורי-היחיד הסובל, כאיש המחונן בלב--טוב רחמת לרגע על יתום, כסף רב היה לך, ולא חסרת כלום כשנתת נדבה הגונה. אמנם חסד-משמעותו מקיפה יותר מסנטימנט חולף, מרגשנות זולה, חסד תובע יותר מדמעה רגעית ממטבע קרה.

חסד — פירושו: התמזגות עם הזולת, הזדהות עם כאבו, הרגשת אחריות לגורלו, מדת החסד זו לא היתה בך, לא בנוגע אל הרבים ולא ביחסך עם היחיד.

היית בן דורו של יעקב אשר נאבק עם לבן, עשו והאיש בנחל יבוק. העזרת לו בעצה ותושיה? מי היה יעקב? רועה עני, ואתה? עשיר ובעל השפעה אילו התיחסת ליעקב באהדה הראויה ובמידת החסד הנאמנה, לא היו עוברים עליו יסורים רבים כל כך. היית בזמנו של משה ונמנית על יועצי-פרעה, האם נקפת באצבע בשעה שפרעה גזר גזירת "כל הבן הילוד היאורה

תשליכוהו", בשעה שהנוגשים העבירו בפרך את אחיך? שתקת אז ולא מחית, כי יראת להזדהות עם העבדים האומללים. לשלשל להם מטבע — כן. להפוך בזכותם בפומבי — לא. . . . רק לשלומך וטובתך דאגת כל הימים רק למענך התפללת והעלית עולות. ויהי כי הקיפו ימי המשתה, וישלח איוב ויקדשם, והשכים בבוקר והעלה עולות מספר כולם, כי אמר איוב, אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם, . . . יסורי איוב מצאו את תיקונם האמיתי בהחלצו מן ההסגר שהיה נתון בו, וחמת א-לקים שככה. 'זה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו'. (הגרי"ד סולבויציק "קול דודי דופק")

ואף שמצאנו בגמרא מחלוקת בין תלמידי רבן יוחנן בן זכאי אם עבד איוב את הקדב"ה מאהבה או מיראה?

"בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את המקום אליו מאהבה שנאמר 'הן יקטלני לו איחל'. ועדיין הדבר שקול אם אני מצפה לו או איני מצפה, ת"ל: 'עד אגוע לא אסיר תומתי ממנו' מלמד שמאהבה עשה. אמר ריב"ל מי יגלה עפר מעיניך ריב"ז שהיית אומר כל ימיך לא עבד איוב אלא מיראה שנאמר 'יירא אלקים וסר מרע' והרי תלמיד תלמידך לימד שמאהבה עשה.

ולחזי האי קרא אי בלמ"ד אל"ף ואי בלמ"ד וא"ו כתיב? וכל היכא דכתיב בלמד אלף לא הוא? . . . אלא לאו, משמע הכי ומשמע הכי". (סוטה כג, ילק"ש איוב)

נדמה שבין קפלי ה"כתיב" של הפסוק חבויה האמת המחלטת, זו הטמונה בנבכי לבו של האדם וגלויה רק בפני הרואה ללבב. ההבדל בין עושה מאהבה לעושה מיראה, בין צדיק לחסיד, נעוץ בכונת הלב בלבד, כלפי חוץ שניהם עושים אותם מעשים, שניהם מרחמים, שניהם מלבישים ערומים, פורסים לחם לרעבים, וממלאים כל מחסורם של העניים. אך מי הוא בעל החסד?

"זה הרודף חסד והשואף לחסד בכל מהותו, ואין לו כל מניע אחר אלא עצם החסד בלבד" (מכתב מאליהו חלק ב, עמ' 178)

ואת אשר לא שמענו ב"קרי" גילה ה"כתיב". למסירות נפש לא היה מוכן איוב! הוא אינו בעל חסד! למעשי "חסדיו" יש מניעים נוספים מלבד השאיפה לחסד עצמו, וכבר הבחינו חז"ל בחסר ההרמוניה שבין פיו ללבו:

"איוב בשפתיו לא חטא בלבו חטא" (ב"ב יד)

נצא ונראה במעשי הצדקה של איוב, כפי שמתוארים על ידו עצמו, ונמצא בין השורות את מניעי המעשים-כוונות הלב:

"בצאתי שער עלי קרת ברחוב אכזו מושגי. ראוני נערים ונחראו וישושות

על כבוד שחלף דוה לבו, ולא על אי יכולתו להמשיך בעשיית מעשי חסד וצדקה. ואף שלא נדע, בעיון ראשון, אם כבוד זה היה המניע למעשיו או תוצאת מעשיו, חוקרי נפש האדם והבאים בנבכייה יגידון-יעידון: שכל מי ששם לב במידה כל כך מרובה לתוצאות מעשיו, בהכרח שהם גם המניעים להם. ועל זה עיקר כאבו ותלונותיו:

"ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני" (איוב ל, א)

בעל חסד אמיתי, "הרודף חסד והשואף לחסד בכל מהותו", היה מתלונן על שנמנעה ממנו שאיפת חייו ויעודו בחיים.

[ההבחנה בין הקרי לכתוב, כשהכתיב מביע את האמת הפנימית המוהלת והקרי את השתקפותה כלפי חוץ, נמצאת בגמרא בפסחים דף נ: "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" — אטו האידנא לאו אחד הוא אמר רבי אחא בר חנינא: לא כעולם הזה העולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, לעולם הבא כולו הטוב והמטיב. 'ושמו אחד' — מאי אחד? אטו האידנא לאו שמו אחד הוא? א"ר נחמן בר יצחק לא כעולם הזה העולם הבא העולם הזה נכתב ביו"ד ה"י ונקרא באל"ף דל"ת אבל לעולם הבא כולו אחד, נקרא ביו"ד ה"י ונכתב ביו"ד ה"י... אמר הקדב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני ביו"ד ה"י ונקרא אני באל"ף דל"ת" עכ"ל.]

בעל חסד אמיתי, "שסילק החומר מעצמו והגיע למעלה העליונה מוכן להקריב עצמו על מזבח החסד, ולכן הקדב"ה נוטה אליו כנהר שלום ומשפיע עליו רב טובו וחסדו:

"הנראה בעיני שזו הבטחה בענין המצוות האלו אשר הזכיר ואמר כי הוא עושה בהן חסד לאלפים לאוהביו, הם המוסרים נפשם עליו, הם המודים בשם הנכבד ובאלהותו לבדו, ויכפרו בכל א-לוקי נכר ולא יעבדו אותם עם סכנת נפשם ויקראו אוהביו. כי זו היא אהבה שנתחייבנו בה בנפשותינו כמו שנאמר: "ואהבת את ה' א-לקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" שתמסר נפשך והיך באהבתו, שלא תחליפנו באל אחר ולא תשתף עמו אל נכר, ולכך נאמר באברהם: "זרע אברהם אוהבי" — שנתן נפשו שלא עבד עבודת אלילים באור כשדים ושאר הצדיקים יקראו שומרי מצוותיו" (רמב"ן שמות כ, י)

איוב היה מ"שאר הצדיקים" הלכך לא נתנסה במסירות נפש שכן אין מנסים את האדם אלא לפי מדרגתו:

"אמר רבי יוחנן: הקדב"ה אינו מנסה את הרשעים, למה? שאין יכולים לעמוד. את מי מנסה? את הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן" (בראשית רבה נב)

לכן מזהיר ה' את השטן פעמיים לבל ינסה את איוב בנפשו:
 "ויאמר ה' אל השטן: הנו בידך אך את נפשו שמר".

איוב, לא הצליח להתרומם מעל מסגרות טבעי נפשו הגשמיים, נשאר בתחום ממשלת הטבע והשטן. לא השכיל להכנס אל תחום הנצח. לעומתו אברהם, אוהבו ואהובו של מקום נתנסה במסירות נפש ועמד בכל הנסיונות, כי בעל חסד לא נמצא בתחום שליטתו של השטן, ולא תחת ממשלת העולם הזה אלא בתחום הנצח :

"אמר ר' אבין : גדול כוחו של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל כנפי הארץ ובלא בצל כנפי השחר אלא בצלו של הקדב"ה שנאמר מה יקר חסדך א-לקים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון" (רו"ר ה, ד)

חסד הקיני

"יתרו שברח זכה שמבני בניו ישבו בלשכת הגזית" (סוטה כו)

יתרו התמרד כנגד עצותיו השטניות של פרעה, הזדהותו המוחלטת עם הזולת לא נתנה לו לשחק ולהבליג לשמע מזימותיו של פרעה. שלא כאיוב, היה הוא בעל מידת החסד, ותכונה זו היא המשפיעה על כל מעשיו במשך חייו ומעשי צאצאיו בהמשך הדורות.

לעומת העמונים והמואבים צרי העין אשר לא קדמו את ישראל בלחם ובמים, הרי יתרו מוצג בפנינו, לראשונה בפגישתנו אתו, כבעל חסד המקדים לחם לאורחיו :

"ויאמר אל בנותיו ואיו למה זה עזבתן את האיש קראן לו ויאכל לחם".

(לחם תמורת מים של משה, חסד מול חסד, ראוי בעל המים לידבק בבעל הלחם, ומכאן הזיווג של משה וצפורה)

וכך ממשיך הוא בדרכו הטובה ומזין את אהרן וזקני ישראל בלחם חסד :

"ויקח יתרו חותן משה עולה וזבחים לא-לקים ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל-לחם עם חתן משה לפני הא-לקים".

וכאדם בעל מעשים טובים מכיר הוא בטוב שנעשה לישראל ושמח בשמחתם :

"ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל וכו'".

ואינו מוצא מרגוע לנפשו כשנדמה לו שמנהיגו של עם ישראל אינו נוהג אתם בטוב :

"לא טוב הדבר אשר אתה עושה לעם הזה".

ושם ברש"י וברד"ק ציינו את המעשים האלו כמעשי החסד של יתרו. בשכר חסדיו הוציא הקיני עצמו מכלל עמלק ולא חלה עליו גזרת השמדה לדור דור. וישראל משיבים לו כגמולו ודורשים טובתו: (ראה לעיל שהחסד ממקור הטוב נובע).

"ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ד' אותו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דיבר טוב על ישראל והיה כי תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך" (במדבר י, כט) (לעומת עמון ומואב שביחס להם נצטיינו לא לדרוש שלומם וטובתם לעולם).

דושנה של יריחו היתה הטובה אשר היטיבו לקיני. חוטים סמויים מקשרים את יריחו אל מקום מקדשנו בית עולמים:

"מירחו היו שומעין קול שער גדול שנפתח, מירחו היו שומעין קול המגרפה, מירחו היו שומעין קול העץ שעשה בן הקטין מוכני לכיור, מירחו היו שומעין קול גביני כרוז שהיה מכריז כל בוקר בביהמ"ק עמדו כוהנים לעבודתכם.

מירחו היו שומעין קול הצלצול, מירחו היו שומעין קול השיר, מירחו היו שומעין קול השופר ויש אומרים אף קול של כה"ג שהיה מזכיר את השם ביום הכיפורים, מירחו היו מריחים ריח פטום הקטורות וכו' (תמיד פרק ג, יח)

ובגמרא יומא מצינו תוספת דברים:

"וכבר אמר כה"ג ביוה"כ אנא השם ונשמע קולו ביריחו, ארבב"ח — מירושלים ליריחו עשר פרסאות, עזים שביריחו היו מתעטשות מריח הקטורת, נשים שביריחו אינן צריכות להתבשם מריח הקטורת"

וכמובן שאין הדברים כפשוטם ומאד נראים דברי הראב"ד למסכת תמיד:

"ומורי הרב החסיד ז"ל אמר דכל הנך דקאמר נשמעין ביריחו — מעשי נסים היו ודוקא ביריחו היה נשמע ולא בשאר צדדים מפני שיריחו היתה כמו ירושלים מפני שהיא תחילת כבוש א"י, ובשביל כך החרימה יהושע להיות קודש, לפיכך היא כמו ירושלים והיו נשמעין כל הנך דקתני — כדי שירגישו בני אדם שביריחו יש כמו כן קצת קדושה כמו בירושלים"

וכמעט באותו סגנון ניבא ר' יעקב עמדין כמה מאות שנים אחריו:

"לכן נראה לי שהמקום יריחו הוא הגורם להשמיע ולהודיע כל הגדולות האלה בהיותו מקום מקודש שני לירושלים, ראשון לכבוש הארץ ושם היה משכן ללהקת בני הנביאים בימי אלישע ואלהיו וסנהדרין אחר החורבן ולחכמים וכן היה שם קיבוץ למעמדות ("לחם שמים", חלק ב, תמיד שם)

ולמעשה קבלת יריחו ע"י הקיני היתה תמורת הר הבית:

"וכי מה טובה היטיבו לו? אמרו: כשהיו ישראל מחלקים את הארץ הניחו דושנה של יריחו חמש מאות אמה על חמש מאות אמה (כשטח הר הבית)

ואמרו כל מי שיבנה ביהמ"ק בחלקו יטול דושנה של יריחו. נתנהו ליונדב בן רכב והיו אוכלים אותה ת"מ שנה כיון ששרתה שכינה בחלקו של בנימין באו בני בנימין ליטול חלקם ופינו אותו מפניהם שנאמר: ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וילך וישב את העם" (ספרי בהעלותך)

בני הקיני אינם מסתפקים בטוב יריחו אשר בה רק "מקצת קדושה של ירושלים" ע"י מעשי חסד נוספים פורצים הם לירושלים, להר הבית אשר גם הוא בשם "טוב" יכונה:

"ההר הטוב הזה והלבנון" ההר הטוב הזה זו ירושלים, והלבנון זה בית המקדש (יומא לט)

והר זה טבוע הוא בחותם הנצח:

"ה' אמר לשכון בערפל, בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים" (מלכים א, ח)

שאיפתם אל ההר הטוב הזה מסתייעת במעשי החסד הטובים של אביהם הראשון:

"יתרו שברח זכה שמבני בניו ישבו בלשכת הגזית" (סוטה כו)

מתעלים הם מעל מקומם יריחו ועולים וקמים בהר ה'.

"ובני הקיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם" (שופטים א)
ר' שמעון אומר: בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ושרות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקדב"ה הניחו הכל והלכו משם להיכן הלכו? אצל יעבץ ללמד תורה ונעשו עם למקום, ויעבץ היה איש טוב וכשר ואיש אמת וחסיד ודורש בתורה שנאמר: ויקרא יעבץ לא-לקי ישראל לאמר אם ברך תברכני וכו'. הלכו חסידים אצל חסיד" (אבות דר"נ)

ואף למעשה זה שימש להם אביהם דוגמא:

"וזה מצינו אף ביתרו וכו' בשבחו של יתרו דיבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר ומקום תהו לשמוע דברי תורה וכו'" (רסיסי לילה)

החסד השמור לבני הקיני מאביהם הראשון זיכה אותם בנחלת עולמים ובטוב נצחי:

"וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה ופרשת וישמע יתרו שלא במקומה נכתבה לחבר דבר יתרו עם דבר עמלק, כי עמלק הרע לישראל

כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארצם ושבו לדת ישראל ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סורו רדו מתוך עמלקי וגו' ואתה עשית חסד עם בני ישראל וגו' הנה כי החסד היה שמור להם לעולם. ובימי יהוא יונדב בן רכב אהוב ונכבד בין ישראל ובימי ירמיהו הנביא היו בית הרכבים בתוך בני ישראל ואמר בכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל הימים, ובית הרכבים הם מבני יתרו כמה שנאמר המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב" (רד"ק שופטים א)

כבר ראינו לעיל שמקומם היה בבית המקדש, עומדים ומשמשים את ה' כל הימים, וכה שנינו במכילתא :

"ר' יונתן אומר: וכי גרים נכנסים להיכל והלא אף ישראל אין נכנסין להיכל אלא יושבין בסנהדרין ומורים דברי תורה, וי"א בנותיהם נשאו לכהנים והיו מבני בנייהם מקריבין על גבי המזבח"

זה כוחם של גומלי חסדים החסים בצל כנפי השכינה עד סוף כל הדורות.

חסד הנכרי

בדור שכולו הבל וצרות עין, דור שכחי אלקים ואדם, בולט ביותר מעשה חסד של איש נכרי אלמוני, אשר הראה לבני יוסף את מבוא העיר. מעשהו הינו כמגדלור זוהר ומאיר נתיב למרחקי עד בלב ים רוגש ורועש. לפתחה של תקופת השופטים רובץ חטא נורא של עם ישראל. אשר מקורו בצרות עין ואי עשיית חסד ליהושע מנהיגם מושיעם.

"וימת יהושע בן נון וכו' ויקברו אותו מצפון להר געש" אמר ר' ברכיה חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו מקום ששמו געש אלא שנתגעשו ישראל מעשות חסד ליהושע, באותה שעה נחלקהא"י והיתה חלוקה חביבה עליהם יותר מדאי והיו ישראל עוסקין במלאכתן זה עוסק בשדהו וזה עוסק בכרמו וזה עוסק בזיתיו וזה עוסק בפצימיו וביקש הקדב"ה להרעיש את כל העולם כולו על יושביו כמו"ש ותגעש ותרעש הארץ" (פתיחתא דרו"ר ב).

אי עשיית חסד מביאה לחרבן העולם, כי על כן בנינו חסד :

"עולם חסד יבנה".

וקיומו חסד :

"על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

"ואלמלא גמילות חסדים אין כל העולם מתקיים אפילו שעה אחת".

"כי הרחקת החסד הוא חורבן העולם" (מהר"ל נתיב גמילות חסדים ג').

ופני הדור כפני מנהיגיו :

"שבעים אלף שנהרגו בגבעת בנימינ מפני מה נהרגו? לפי שהיו לסנהדרין גדולה שהניח משה ויהושע ופנחס בן אלעזר עמהן לילך ולקשר חבלים של ברזל במתניהם ולהגביה בגדיהם למעלה מארכבותיהם ויחזרו בכל עיירות ישראל, יום אחד ללכיש ויום אחד וכו' והם לא עשו כן אלא כשנכנסו לארצם כל אחד ואחד מהם נכנס לכרמו ולשדהו ואומרים שלום עליך נפשי כדי שלא להרבות עליהם את הטורח". (תנא דבי אליהו יא).
(השוה זאת לעומת בני הקיני ש"בני אדם גדולים היו ובעלי בתים ושדות וכרמים היו ובשביל מלאכתו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא הניחו הכל והלכו משם", ולעומת ישראל — אשר לא זכרו את מנהיגם הגדול כובש ארצם ומנחילה, ולא ספדוהו כראוי — בני הרכבים שומרים מצוות אביהם אשר צום לא לשתות יין ולא לגור בבתים).

מתוך אפלה זו בוקע ועולה מעשה הנכרי מן העיר לוז :

"ויתירו בית יוסף בבית אל ושם העיר לפנים לוז ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראנו נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד ויראם את מבוא העיר וכו' וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז היא שמה עד היום הזה". (שופטים א')

לוז זו מה טיבה ? :

"תניא היא לוז שצובעין בה תכלת, היא לוז שבא סנחריב ולא בבלה, נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה אלא זקנים שבה בזמן שדעתן קצה עליהם יוצאים חוץ לחומה והם מתים, והלא דברים קל וחומר מה כנעני זה שלא דבר בפיו ולא הלך ברגליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות מי שעושה לוי ברגליו על אחת כמה וכמה, במה הראה להם? חזקיה אומר בפיו עקם להם ר' יוחנן אומר באצבעו הראה להם" (סוטה מו ע"ב).

חסד הנכרי גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות ואין לשטן ולכוחות הטבע שליטה על לוז והיא הפכה לעיר הנצח.
היא גם הפכה לעיר החסד :

"א"ר אבא בר כהנא ולמה נקרא שמה לוז שכל מי שנכנס בה הפריח מצוות ומעשים טובים כלו" (ילק"ש שופטים).

גם שמה סימלי הוא ומורה על עולם עליון ונצחי :

מלוז צובעים התכלת והתכלת דומה לים והים לרקיע והרקיע לכסא הכבוד.

הבא לידי ואני מראה לך, טחנו ברחיים ולא נטחון, שרפו באש ולא נשרף, נתנו במים ולא נמחה, נתנו על הסדן והכה עליו בפטיש נחלק הסדן ונבקע הפטיש ולא חסר כלום" (ילקוט שמעוני).

חסד לאברהם

"הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך — זהו אברהם" (מדרש לקח טוב). אברהם הוא האדם שהגיד לעולם מה טוב, ומהי אהבת החסד האמיתית: "אברהם ירית אחסנתא דחסד".

ואפשר שכמות חסד נוספת הושפעה לעולם למען מלא את גודל לבבו ונפשו שכן אמרו לנו חז"ל:

"אשר חסד מתגלגל בעולם בשבילו" (ב"ר ס, ב).

וכשהנשר הגדול מביא דוגמא של עובד מאהבה אשר "רודף חסד והשוואף לחסד בכל מהותו ואין לו כל מניע אחר אלא עצם החסד בלבד" מהוה אברהם דוגמא זו:

"העובד מאהבה עוסק בתורה ובמצוות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם ולא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא עושה האמה מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבא בגללה ומעלה זו היא מעלה גדולה מאד ואין כל חכם זוכה לה והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקדב"ז אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה שציונו בה הקב"ה על יד משה שנאמר ואהבת את ה' אלקיך ובזמן שיאהוב אדם את ה' אהבו הראויה מיד יעשה כל המצוות מאהבה" (רמב"ם הלכות תשובה פרק ז).

מה בין אברהם לאיוב? מה בין עובד מאהבה לעובד מיראה?

"אל הקדב"ה לאיוב, איוב עדיין לא הגעת לחצי השעור של אברהם אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחין נכנסין אצלך, את שדרכו לאכול פת חטיף האכלתו פת חטים את שדרכו לאכול בשר האכלתו בשר את שדרכו לשתות יין השקיתו יין אבל אברהם לא עשה כן אלא מהדר בעולם, וכי מצא אורחים — מכניסו, את שאין דרכו לאכול בשר האכילו בשר, ואין שאין דרכו לשתות יין השקהו יין, ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדוליו על הדרכים וכו' וכל הבא ונכנס אכל ושתה, וכל שהפה שאל מצוי בתו ביתו של אברהם, שנאמר ויטע אשל" (אבות דרבי נתן פרק ז).

בשניים שונה אברהם מאיוב. איוב מלא כל מחסורם של העניים אפילו סו לרכב עליו ועבד לרוץ לפניו אולם הכל במסגרת של "מחסורו אשר יחסר לו ואילו אברהם מטיב להם גם במה שלא יחסר להם. ובזה נבדל החסד מן הצדקה ו"צדקה לעניים, גמילות חסדים בין לעניים ובין לעשירים".

דומה שאין לשמואל בית אשר יישב בו, או ליתר דיוק הליכתו סביב ישראל יצרה מצב שבכל מקום נמצא ביתו:

"מאי כי שם ביתו א"ר יוחנן בכל מקום שהלך שם ביתו עמו" (ברכות י').

ואפשר שכשחזה רבי אלעזר בדור שכולו הבל וראה שעיקר חטאם בשב ואל תעשה, באי עשיית חסד, פסק פסקו על איוב:

"רבי אלעזר אומר: איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר: הן אתם כולכם

חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של

שפוט השופטים" (בבא בתרא טו).

אברהם חסיד ואיוב צדיק. דומה שמיוחד אברהם בחסידותו מכל העולם כולו בבחינת "כל העולם כולו מעבר אחד ואברהם מעבר שני" שכן דבר מופלא מאד מצינו במכילתא:

"לאוהבי ולשומרי מצותי" — לאוהבי זה אברהם אבינו וכיוצא בו ולשומרי

מצותי אלו הנביאים והזקנים" (מכילתא שמות פרשה ו, ה).

והעיר על כך הרמב"ן:

"אבל יש בזה סוד אמר שאברהם מסר נפשו באהבה כענין שכתוב חסד

לאברהם ושאר הנביאים בגבורה והבן זה" (שמות כ, ו).

ובעבור כי מסר אברהם נפשו באהבה, וקיים את מצוות אהבת ה' עד תמה יצא בזה מתחום ממשלת הזמן והמקום אל מרחבי הנצח. לכן מנסהו הקב"ה במסירותו נפש והוא יכל לה, ואין מלאך המות שולט בו:

"ששה לא שלט בהן מלאך המות ואלו הן: אברהם וכו'" (בבא בתרא יז)

גם יצר הרע שהוא מספיקי עולם הגשם והגוף לא שלט באברהם:

"שלשה לא שלט בהן יצר הרע אברהם וכו'" (שם).

ויעויין בתוס' שם שזכו לכך עקב חסידותם שנאמר: "רגלי חסידיו ישמר".

ואין טעמו של עולם הזה ערב לחכו אלא טעמו של עולם הנצח:

"שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעיז העולם הבא" (שם).

ויעויין שם בתוס' שכתבו שאף איוב הטעימו הקב"ה מעיז עולם הבא אלא שלא יורק "בחד מילתא" ואברהם יצחק ויעקב נהנו מעיז עוה"ב מכל וכל.

אברהם הוא מעל לעולם, העולם נברא בשבילו:

"בהבראם — באברהם, בזכות אברהם הה"ד אתה עשית את השמים וא

הארץ כל האונקוס (כובד, משא בלשון יון) בשביל מה בשביל אתה ה

ה' האלקים אשר בחרת באברם" (ב"ר פי"ב).

וכתב המהר"ל בנתיבות עולם :

ומפני מעלת החסד שהיה באברהם אמרו במדרש: אלה תולדות שמים וארץ בהבראם בזכות אברהם נברא העולם ולמה בשביל אברהם נברא העולם יותר? אבל דבר זה, כי אברהם היתה בו מידת החסד ודבר זה הוא ראשון, תורה התחלתה גמילות חסדים, וקרוב אל הש"י יותר מהכל, וזה מפני כי הוא יתבר' הטוב בעצמו ולכן מידת החסד שהיא הטוב קרובה אליו יותר מכל וכאשר נברא העולם היה נברא בשביל דבר שהוא ראשון וקרוב אליו ושאר הדברים נבראים בשבילו ולכך הכל נברא בשביל אברהם שהיתה מדתו החסד והוא הראשון אל הכל".

מידת החסד קרובה אליו יותר מכל, בה נקודת המפגש בין היוצר ליצירה, בין עולם הגשם לעולם הרוח, בין החולף לנצחי. גם הר המוריה, מקום המקדש ואבן השתיה, הוא תחלתו של העולם והמקום הקרוב אליו ביותר :

"אבן שתיה — שממנה הושתת העולם" (יומא נד:).

וברש"י שם: "ציון נבראת תחילה וסביבה נדבקו רגבים עד סוף העולם מכל צד".

אין אברהם מסתפק בנחלת העולם כולו אלא שואף הוא לתחילתו של עולם, מקום החיבור בין השמים והארץ, משכן השכינה.

"נתן לאברהם העולם, כיון שנתן לו הכל א"ל אם אין אתה נותן לי בית המקדש ה' מאות אמה על ה' מאות אמה לא נתת לי כלום" (ב"ר ט"ו).

ובזכות מעשי חסדיו קבלו בניו שכר לדורי דורות :

"אמר הקדב"ה לאברהם אתה אמרת יוקח נא מעט מיים חייך שאני פורע לבניך במדבר וביישוב ולעתיד לבוא" (ב"ר מח).

חסדה של רות

כבר ראינו לעיל שהגזרה לא לבוא בקהל ישראל לעולם נגזרה על עמו ומואב עקב היותם פגומים ומקלקלים במידת החסד, אין צרי עיין ראויים להתדבק בגומלי חסדים :

"כל מי שאין בו משלשה הסימנים הללו אין ראוי להדבק באומה זו" (יבמות עט).

זו תשובתה של רות הצאצאית למואבים צרי עיין. ולכאורה ננעלו שערי תשובה בפני עמוז ומואב? "לעולם" אומר הכתוב, וכשם שגזרת ל"דור ודור" על עמלק אינה מאפשרת קבלת גרים מהם, כן צריך להיות ביחס לעמוז ומואב? כיצד עוקפת רות המואביה את שורת הדין? כיצד עוברת חומקת היא אל בית לחם יהודה?

ואף שבעל הדין יטען כי מן הדין הוא זה שכן למדנו:

"אמר לו דואג: עד שאתה משאיל עליו אם הגון הוא למלכות אם לאו שאל עליו אם הגון הוא לבוא בקהל אם לאו — מאי טעמא? דקאתי מרות המואביה. בעי לכוזי עליו, מיד חגר עמשא בן יתר חרבו כישמעאלי ואמר: כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב! כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני — ולא עמונית, מואב ולא מואבית" (יבמות עו:).

אנו נוסיף ונשאל, ולמה עמומה כל כך היתה הלכה זו? ומתי למעשה נתחדשה? דומה שרות, במעשיה וחסדיה, גרמה לחידושה וגילוייה שכן בימיה נתחדשה ההלכה:

"ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשם" — שאילו באת אצלנו מאתמל שלשום לא היינו מקבלים אותך שעדיין לא נתחדשה הלכה, עמוני — ולא עמונית, מואבי — ולא מואבית (ירושלמי יבמות פ"ח הל"ג).

אולי הביטו חכמינו במעשיה והגיעו למסקנה שלא יתכן שכלולה היא במסגרת אחת עם צרי עיין מושבעים ומנודים.

חסדיה גילו פנים חדשות בתורה כהלכה, בדקו חכמים ומצאו וחדשו בדרך מדרכי הסברה "שדרך האיש לקדם בלחם ובמים ואין דרך האשה לקדם בלחם ובמים", וכך נכנסה רות לכלל ישראל.

בכוחם של חסדים לשנות סדרי בראשית, חקות שמים וארץ, דיני תורה ומשפטיה. הקדב"ה הסתכל בתורה וברא את העולם, חוקות שמים וארץ הם פועל יוצא מחוקות התורה, אך גומלי חסדים הם מעל ומעבר לחוקות שמים וארץ:

"ישלם ה' פעלך ותחי משכרתך שלמה מעם ה' א-לקי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו" — אמר ר' אבין גדול כוחן של גומלי חסדים שאין חסין בצל כנפי הארץ ולא בצל כנפי השחר אלא בצלו של הקדב"ה שנאמר מה יקר חסדך א-לקים ובני אדם בצל כנפיו יחסיון".

גם כי נגזר על האדם עונש מות יוכל להנצל ע"י חסד, כי בעל החסד אינו נתון לממשלת השטן והעולם הזה:

"כשנתפסו ר' אלעזר בן פרטא ור' חנינא בן תרדיון, אמר לו ר' אלעזר בן פרטא לר' חנינא: אשריך חנינא שנתפסת על דבר אחד, אוי לי שנתפסתי על חמשה דברים. אמר לו ר' חנינא בן תרדיון אשריך שנתפסת על חמשה דברים ואתה ניצול אוי לי שנתפסתי על דבר אחד ואיני ניצול שאתה עסקת בתורה ובגמילות חסדים ואני לא עסקתי אלא בתורה בלבד" (עבודה זרה יז:).

אף בירושלים לא היתה מתקיימת גזרת החורבן אם היו עוסקין גם בגמילות חסד ולא רק בדין תורה:

"לא חרבה ירושלים אלא בשביל שדנו בה דין תורה".

וכן מצאנו ששנותיו של אביי ארכו כיון שעסק בגמילות חסדים:

"אביי ורבא תרוייהו מבית אלי קאתי, רבא עסק בתורה חי ארבעין שנין אביי עסק בתורה ובגמ"ח חי שתיין שנין" (ר"ה יח).

רות היא אמה של מלכות עולם, זכתה לכך בזכות חסדיה:

"החסד עומדת לו לאדם עד סוף כל הדורות שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו (ילקוט תהלים).

מלכות דוד נושקת בעולם הנצח:

"מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים" (תהלים פט, כא).

רות חסה בצלו של אל, הלכך דוד הוא מלך לשם ה':

"כי ראיתי בבניו לי מלך — שיהא מלך לשמי, שכל מקום שנאמר לי הרי זה קיים לעולם ולעולמי עולמים" (ילק"ש קכ"ד).

נשיאותו של דוד היא לעולמים:

"ועבדי דוד נשיא עליהם לעולם" (יחזקאל).

וחסד אלקים אתו לעולם:

"מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם".

ואף מקדש ה' אשר מהוה מכון לשבתך עולמים קרוי על שמה של רות:

"אריאל מואב" — אריאל זה בית המקדש שנאמר הרי אריאל אריאל קרית חנה דוד וקרוי מואב על שם שבנאו דוד דאתי מרות המואביה" (ברכות יח.).

הודו לה' כי טוב — כי לעולם חסדו.

"אין הקדב"ה עושה חסד עם ישראל, לא לשנה ולא לשנתיים אלא לעולם.

וכן את מוצא שנתן להם משה את התורה שנקראת חסד שנאמר וְתורת